

טמוס מזרחי *Tamus orientalis* צמח מטפס בחורש

הים תיכוני (דצמבר 2020)

ערגה אלוני

טמוס מזרחי הוא צמח מטפס עשבוני-רב שנתי, דו-ביתי, המקדים לצמוח ולפרוח בתחילת החורף. הוא גיאופיט הגדל בחורש הים תיכוני ולו פקעת גדולה מוארכת, המצויה עמוק בקרקע (זהרי 1978: פינברון-דותן, דנין, 1991), הנצר (גבעולים עלים ותפרחות) הוא עונתי: ירוק בתקופה הלחה בשנה ומתייבש בהבשלת הפרי. עם התייבשות הנצר הצמח נכנס לתרדמה (דנין 1983). בעבר, משפחת הטמוסיים Dioscoreaceae בה נכלל **טמוס מזרחי** הייתה משפחה נפרדת בחד פסיגיים. כיום המשפחה אוחדה עם סדרת השושנאים המשתייכת לחד פסיגיים.

בתחילת החורף מתפתחים גבעולים ירוקים דקים עשבוניים הגדלים מהר ומגיעים לגובה של 1-2 מ'. הם משתרגים ונכרכים על ענפי צמחים קרובים בסביבתם או שהם שרועים על הקרקע. ענפים משתרגים אלה גמישים ומפותלים, נושאים את מסת הצמח לגובה ללא אמצעים אחרים המאפיינים מטפסים- קנוקנת או כפתורי הדבקה. במהלך זמן חייהם חלקם מתעבים בהתעבות משנית הנוצרת ע"י קמביום מיוחד הקרוי "מריסטמה של התעבות משנית" (פאהן 1987).

העלים פשוטים דמויי לב מסודרים לסירוגין על הגבעול. צבעם ירוק בוהק, אורכם כ-3 ס"מ, שפתם חלקה. נישאים על פטוטרת דקה שאינה עולה באורכה על אורך הטרף.

מימין אשכולות פריחה של טמוס מזרחי . משמאל: תפוחת ועליץ העלים גדולים דמויי לב. צילמה ערגה אלוני ©

הפרחים חד מיניים נכונים מלווים בבסיסים 1-2 חפיות. פרחי הזוויג הזכרי דמויי פעמון בעלי צינור קצר ערוכים באשכולות משתלשלות הנושאות מספר רב של פרחים. קוטר הפרח 3-4 ס"מ, צבעם קרם לבן לעיתים בעלי גוון סגול. העטיף כותרתי בן 6 עלים ערוכים בשני דורים. שלושת עלי הדור החיצוני- מחודדים בראשם, שלושת עלי הדור הפנימי מעוגלים. הכותרת אינה נושרים לאחר הפריחה. אבקנים 6 מאוחים לבסיס. הזירים לבנים המאבקים גדולים ובולטים, לעיתים מצוי שריד של עלי מנוון. פרחי הזוויג הזכרי מפיצים ריח נעים.

מימין: פרח בהגדלה של הזוויג הזכרי. באמצע בשיא פריחה. צילמה ערגה אלוני © משמאל: פרח הזוויג הנקבי. צילמה ליאורה קרת. המקור "צמח השדה" ©

פרחי הזוויג הנקבי דומים לפרח הזכרי, נישאים על אשכולות קצרות מספר הפרחים מועט לעיתים הפרחים בודדים. עלי העטיף זהים בצורתם מעוגלים בראשם. בלוע הפרח בצמוד לעטיף מצויים שרידי אבקנים מנוונים עקרים. לפרח שחלה תחתית בת שלוש מגורות בכל אחת 2 ביציות (אייג, זהרי. פיינברון 1959) עמוד העלי כאורך לוע הפרח מסתיים בשלוש צלקות לבנות רחבות. הפרי ענבה מוארכת ירוקה ומבריקה המבשילה ומשנה צבעה לאדום. קוטר הפרי 8-10 מ"מ ובו זרעים כדוריים. הפירות האדומים אטרקטיביים לציפורים בעיקר משום התכולה של הפרי בסוכרים. הציפורים אוכלים את הפירות מלשלשים, ומפיצים את הזרעים במרחב. מה שעוזר לצמח לייצר צאצאים בצורה מפוזרת ולא צפופה. עי"כ הצמח נפוץ ומצוי בחורש הים תיכוני (שמידע, ארונסון 1983). עם הבשלת הפירות הגבעול הולך ומתייבש והצמח נכנס לתקופת תרדמה. הצמח פורח בחודשים דצמבר ינואר.

פרי טמוס מזרחי. ענבה מוארכת המאדימה בהבשלתה. צילם נועם עביצל המקור צמח השדה ©

הצמח גדל בחורש הים תיכוני, בבתה בין עשבוניים בסלעים. מצוי בשרון, בגליל העליון והתחתון, בכרמל בשומרון בגלבוע ובחרמון וכן בעמק כנרת.

יש החושבים ששני המינים: **טמוס מזרחי וטמוס מצוי** הם שני זנים (שמידע 2005)

ספרות:

אייג א זהרי מ פיינברון נ 1959 מגדיר לצמחי ארץ-ישראל. הוצאת "העיתון לבוטניקה" ירושלים (הוצאה רביעית).

דנין א 1983 (עורכים לבנה מ והלר ד) החי והצומח של א"י, אנציקלופדיה שימושית מאוירת. הוצאת משרד הביטחון והחברה להגנת הטבע, כרך 11 עמ' 234.

זהרי מ 1978 כל עולם הצמחים מהדורה 3. עם עובד עמ' 609.

פאהן א 1987 אנטומיה של הצמח. הוצאת הקיבוץ המאוחד, ע"מ 470.

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

שמידע א וארונסון א 1983 יחסי צמחים ובעלי חיים. "רותם" הוצאת החברה להגנת הטבע,

שמידע א 2005 צמחי ישראל, המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2020 טמוס מזרחי *Tamus orientalis* צמח מטפס בחורש הים תיכוני
(דצמבר 2020). פורחי החודש, כתב-עת "כלנית", מספר 7.

<https://www.kalanit.org.il/tamus-orientalis-12-2020>